

# KÜRESEL KRİZ SÜRERKEN TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASI TEMEL GÖSTERGELERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Prof. Dr. Cem KILIÇ\*

Arş. Gör. Okan Güray BÜLBÜL\*\*

## Giriş

2008'in ikinci yarısı ile başlayan ve tüm dünyada etkisini hızla hissettiren küresel kriz, sadece ekonomik değil siyasi ve toplumsal sonuçlar da doğuracak şekilde sürmektedir. Avrupa Birliği'nin geleceğini tehlikeye atacak kadar siyasi, istihdamın kavramsal içeriğini değiştirecek ve hatta istihdamın toplumla bağ kurmak noktasındaki işlevini kaybettirecek kadar toplumsal sonuçları olan küresel kriz, bu etkilerini Türkiye işgücü piyasasında da olanca hızıyla hissettirmektedir. Yaşadığımız krizin ikinci dip senaryolarıyla etkilerinin artacağı korkusunun çok açık şekilde hissedildiği bu günlerde, küresel krizin Türkiye işgücü piyasasındaki temel göstergelere etkisi incelenecektir.

## Küresel Kriz ve Türkiye

Küresel ekonomik kriz, birçok iktisatçı tarafından 1929 krizinden sonra yaşanmış en şiddetli olarak ifade edilmektedir. Krizi tanımlamakta “son yüzyıl içinde 1929 krizinden 80 yıl sonra ortaya çıkmış olan ikinci kriz”<sup>1</sup> ifadesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. İki krizin birbirine benzerliklerine ilişkin önemli bir literatür oluşmuş ve bu benzerlikten hareketle büyük buhrana paralel olarak küresel ekonomik krizin “great recession” büyük durgunluk olarak adlandırıldığına sıkça şahit olunmuştur<sup>2</sup>. Etkileri itibarıyla uygun bir adlandırma olan büyük durgunluk tarafımızca da küresel ekonomik krizi adlandırmada kullanılacaktır.

Büyük durgunluk, bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletlerinde banka krizi olarak başlamış, daha sonra Avrupa Birliği ülkelerine ve tüm dünyaya sıçrayan mali bir krize ve

---

\* Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Öğretim Üyesi.

\*\* Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Araştırma Görevlisi.

<sup>1</sup> İzzettin Önder, “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2009 – 42, s. 12.

<sup>2</sup> Erinç Yeldan, “Büyük Durgunluk Sürerken”, Cumhuriyet Gazetesi, Ekonomi Politik Köşesi, 29.06.2011.

daha sonra da yüzyılın en büyük ve en derin istihdam krizine dönüşmüştür<sup>3</sup>. Bu kriz gelişmiş veya gelişmekte olan ülke farkı gözeterek derinleşmekte, ancak öncelikle gelişmiş ülkelerde etkilerini hissettirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ise dışa açık ekonomilerinin en büyük alıcıları olan bazı ülkelerin büyük durgunluktan etkilenmesi sonucu ekonomik hedeflerini değiştirmek zorunda kalmakta ancak yine de küresel ekonominin dinamikleri çerçevesinde şiddetli olarak krizden etkilenmektedir.

Türkiye örneğine bakıldığında 2001 krizinde bankacılık sistemini yeniden ve küresel ekonominin parametreleri ve kuralsızlaşma eğilimleri dışında sağlam temellere oturtan ülkemiz, krizi bankacılık sektörü üzerinden değil, doğrudan reel sektör üzerinden karşılamış ve önlemlerini bu noktaya yönlendirmiştir. Ancak büyüme perspektifinin ihracata dayalı olması, ihracatımızın önemli bir bölümünün yönlendiği Avrupa pazarının durgunluğu çok yakından yaşaması, bunun üzerine siyasi otoritenin de desteği ve medya gücü ile iç tüketimin arttırılması ve iç tüketime yönelik ürünlerin ithalata bağımlılığı dolayısıyla büyüyen bir cari açlıkla karşılaşılması, bu açığı finanse edecek yabancı sermaye veya kaynağı belli olmayan sermaye ile bu sermayenin ülkemize yönlennesinin ön koşulu yüksek faiz – düşük kur ikilemi ülkemizin önlemlerinin de finans piyasalarına yönelik olması sonucunu doğurmuştur. Bu önlemlerin seçimi ve etkinliğinin ne olacağı halen siyasi otorite ve akademik çevrelerce tartışılmaktadır. Ancak bu süreçte ilk etapta bankacılık sisteminin sağlamlığı dolayısıyla doğrudan etkilerine maruz kalınmayan büyük durgunluk, reel sektöre yansıdığı andan itibaren işgücü piyasaları açısından da olumsuz etkilerini oluşturmuştur.

### **Küresel Kriz ve İşgücü Piyasasındaki Temel Göstergeler**

Büyük durgunluğun Türkiye işgücü piyasasına etkileri iş kayıplarının yaşanması, azalan ihracat ve siparişler dolayısıyla daralan üretim hacmi ve bu doğrultuda azaltılan istihdam veya bu daralma dolayısıyla yüksek kıdemli işgücünün yerini daha az ücretle çalışmaya razı, daha genç ve dinamik bir işgücüne bırakması şeklinde gelişmiştir. Kriz öncesi ve süresince gerçekleşen yüksek büyüme oranları ise, bütün dünyada küresel kriz öncesi dönemde süregelen istihdamsız büyüme ile paralellik gösterir şekilde istihdam lehine sonuçlar vermemiştir. Kriz öncesi dönemde tüm dünya’da küresel istihdam oranı yüksek büyüme

---

<sup>3</sup> Seyhan Erdoğan, “Küresel Krizin İstihdama Etkileri ve Kriz Karşıtı İşgücü Piyasası Önlemleri”, Memleket Siyaset Yönetim, 2010 – 12, s. 144.

oranlarına karşın artış göstermiyordu<sup>4</sup>. Türkiye’de de büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin oldukça zayıflaması sonucu kriz süresince de yüksek büyüme rakamları yakalanmasına rağmen, işgücü piyasasında temel göstergeler bakımından kriz öncesi döneme ulaşılammıştır.

Büyük durgunluğun Türkiye işgücü piyasasına etkileri ve işgücü piyasasındaki son istatistiklerin bu çerçevede değerlendirilmesi iki önemli gösterge üzerinden yapılacaktır. İşgücüne katılma oranı, çalışma ekonomisi literatüründe kriz ile doğrudan ilişkilendirilen bir göstergedir ve bu çerçevede değerlendirmemiz içerisinde yer alacaktır. İşsizlik oranı ise sadece işgücü piyasası açısından değil, ülkenin ekonomik performansı açısından da önemli bir göstergedir.

**Tablo 1. 2008 – İkinci Dönem – 2011 Birinci Dönem Süresince İşgücü Piyasasındaki Temel Göstergeler**

Yıllar	İşgücü	A	B	İstihdam edilenler	A	B	İssiz	A	B	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %
2008 - Q2	24.045	*	*	21.842	*	*	2.203	*	*	47,4	9,2
2008 - Q3	24.570	0,02	102,18	22.068	0,01	101,03	2.502	0,14	113,57	48,3	10,2
2008 - Q4	24.036	-0,02	99,96	20.999	-0,05	96,14	3.037	0,21	137,86	47	12,6
2009 - Q1	23.582	-0,02	98,07	19.779	-0,06	90,55	3.802	0,25	172,58	45,9	16,1
2009 - Q2	24.837	0,05	103,29	21.455	0,08	98,23	3.382	-0,11	153,52	48,2	13,6
2009 - Q3	25.537	0,03	106,21	22.108.	0,03	101,22	3.429	0,01	155,65	49,3	13,4
2009 - Q4	25.011	-0,02	104,02	21.741	-0,02	99,54	3.270	-0,05	148,43	48,1	13,1
2010 - Q1	24.831	-0,01	103,27	21.267	-0,02	97,37	3.564	0,09	161,78	47,5	14,4
2010 - Q2	25.901	0,04	107,72	23.055	0,08	105,55	2.846	-0,20	129,19	49,4	11
2010 - Q3	26.166	0,01	108,82	23.195	0,01	106,19	2.971	0,04	134,86	49,7	11,4
2010 - Q4	25.665	-0,02	106,74	22.854	-0,01	104,63	2.811	-0,05	127,60	48,6	11
2011 - Q1	25.766	0,00	107,16	22.802	0,00	104,40	2.964	0,05	134,54	48,5	11,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanahalkı İşgücü İstatistikleri Dinamik Sorgulamadan Elde Edilmiş Kendi Hesaplarımızdır. <http://www.tuik.gov.tr/istgucuapp/istgucu.zul>. Erişim: 23.07.2011.

A= Bir önceki döneme göre % değişim B= 2008 – Q2 Referans Alındığında % değişim

Büyük durgunluğun etkisini hissettirmeye başladığı 2008 yılının ikinci yarısı ile birlikte işgücü piyasasındaki değişimlere temel göstergeler çerçevesinde bakıldığında, işgücünün 2008 – Q2’den 2011 – Q1’e %7,16 arttığı görülmektedir. Aynı dönemde istihdam

<sup>4</sup> ILO, The Global Crises: Causes, Responses and Challenges, International Labor Office Geneva, 2011, s. 129.

yalnızca %4,4, işsizler ise sayıca %34,5 artış göstermiştir. İşsizlik oranının tek haneli bir rakamdan %11,5'e çıktığı ve istihdam oranının da küçük bir ölçüde azaldığı görülmektedir.

Bu dönemde işgücünün artış göstermesi, bireylerin eğitim sürecini tamamlayarak veya tamamlamadan, daha önceden işgücünün dışında olacak bir statüye sahipken, ya iş bularak ya da iş aramaya başlayarak işgücüne katılması ile gerçekleşmektedir. Bu dönemdeki artış oranı karşılaştırma yapmak amacıyla 2005 – 2007 ve 2007 – 2009 iki yıllık süreç ile birlikte incelendiğinde sırasıyla %5 ve %10'luk artışlara rastlanıldığı görülmektedir. Yani bu süreçte işgücündeki artış diğer dönemlerden çok farklı bir karakter göstermemektedir.

Bu süreç içerisinde istihdamdaki değişim, işgücündeki değişimden daha düşük kalmıştır. İşgücü piyasasında işgücü sürekli bir artış gösterirken ve bu artış karşısında hem istihdamın önemli daralmalar göstermesi ve hem de işgücündeki artışa paralel bir büyüme göstermemesi işsizlik oranının 2009'un birinci çeyreğinde %16,1 gibi bir orana sıçramasına neden olmuştur. İzlenen dönem içerisinde işgücü 1.700.000 kişi artarken, istihdam edilenler yalnızca 1.000.000 artış göstermiştir. Bu da işsizlik oranının %9'lar platosundan %12'ler platosuna sıçraması sonucunu doğurmuştur.

**Tablo 2. 2008 – İkinci Dönem – 2011 Birinci Dönem Süresince İstihdamın Sektörel Dağılımı**

	Toplam	Tarım	%	Tarım Dışı	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%
2008 - Q2	21.842	5.353	24,51	16.490	75,50	4.463	20,43	1.355	6,20	10672	48,86
2008 - Q3	22.068	5.622	25,48	16.446	74,52	4532	20,54	1.337	6,06	10.577	47,93
2008 - Q4	20.999	4.929	23,47	16.071	76,53	4.351	20,72	1.237	5,89	10.483	49,92
2009 - Q1	19779	4378	22,13	15.403	77,88	4016	20,30	1023	5,17	10364	52,40
2009 - Q2	21455	5408	25,21	16.048	74,80	3935	18,34	1350	6,29	10763	50,17
2009 - Q3	22108	5839	26,41	16.270	73,59	4096	18,53	1435	6,49	10739	48,58
2009 - Q4	21741	5328	24,51	16.416	75,51	4264	19,61	1413	6,50	10739	49,40
2010 - Q1	21267	5040	23,70	16.228	76,31	4308	20,26	1133	5,33	10787	50,72
2010 - Q2	23055	5831	25,29	17.224	74,71	4470	19,39	1517	6,58	11237	48,74
2010 - Q3	23195	6178	26,64	17.017	73,36	4525	19,51	1542	6,65	10950	47,21
2010 - Q4	22854	5682	24,86	17.171	75,13	4667	20,42	1536	6,72	10968	47,99
2011 - Q1	22802	5573	24,44	17.230	75,56	4652	20,40	1338	5,87	11240	49,29

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

[http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8). Erişim: 23.07.2011.

Bu süreç içerisinde istihdamın sektörel dağılımında önemli değişiklikler gözlenmemiştir. Tablo 2'den izlenebileceği üzere tarım istihdamı çok düşük bir oranda azalmış ancak ekonomilerin gelişmişlik düzeyini ifade eden sanayi istihdamında veya hizmetler sektörü istihdamında ciddi bir artış gözlenmediği gibi, tarım istihdamı hala ülkemizde toplam istihdam içerisinde %25'e yakın bir payı işgal etmektedir.

Büyük durgunluk süresince inşaat ve sanayi sektöründeki istihdam önemli bir değişim göstermezken, hizmetler sektöründeki istihdam artışı olumlu bir gösterge olarak belirmektedir. Bununla birlikte tarım istihdamındaki 200.000 kişilik artış, tarım sektöründeki istihdam biçimlerinin çıktıyı arttıracak nitelikte olmaması, ücretsiz aile işçiliğinin yaygınlığı ve tarım sektörünün genel verimsizliği ile birlikte değerlendirildiğinde göç dinamiklerinin tersine işleyip işlemediğinin ve kentte krizden etkilenen kesimlerin tarım istihdamına veya yeniden kıra dönmesinin yaşanıp yaşanmadığının incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Büyük durgunluk süresince işsiz sayısında 700.000 kişiye yakın bir artış yaşanmıştır. Bu artış %34'lük bir artışı ifade etmektedir. İşgücü %7,1 artarken işsiz sayısı bunun yaklaşık beş katı artmıştır. Küresel düzeyde yaşanan bir krizin özellikle 2011 yılı haziran ayı itibarıyla ihracatımızın %48,5'ini içeren Avrupa'yı etkilemesi, hem de yine 2011 yılı haziran ayı itibarıyla ihracatımızın %17,5'ini<sup>5</sup> içeren Ortadoğu ülkelerini etkisi altına alan siyasi bunalımlar ve Arap baharı olarak adlandırılan süreç işsizliğin bu seviyeye çıkmasına neden olmuştur.

Büyük durgunluk süresince teorik olarak da işgücü piyasasında bazı gelişmelerin yaşanması beklenmektedir. Kriz dönemlerinde işgücüne katılım oranının nasıl değişeceği sorusu, işgücü piyasasında ilave işgücü etkisi ve güvenmiş işçi etkisi tarafından belirlenmektedir. Bu etkileri ölçümlemek amaçlı bir inceleme yapılmamış olmasına karşın işgücüne katılım oranının kriz süresince artış gösterdiği ve bu artışın çok önemli bir kısmının kadınların işgücüne katılım oranındaki artıştan kaynaklandığı söylenmelidir.

Ayrıntılı rakamlara bakıldığında 2008'in ikinci döneminden 2011'in birinci dönemine kadar geçen süreçte kadınların işgücüne katılma oranının %25,3'den %27,2'ye artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranının düşüklüğü bilinen ve bu

---

<sup>5</sup> Türkiye İhracatçılar Meclisi İstatistikleri, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, Erişim: 24.07.2011.

yönde çalışmaların yapıldığı bir problemdir. Mevsimsel olarak işgücüne katılma oranını yüksek olması beklenen 2008'in ikinci çeyreği ile yine mevsimsel etkiler dolayısıyla düşük bir oran beklenen 2011'in birinci çeyreği arasında bile %2'ye yakın bir fark olması ya bu yönde yapılan çalışmaların bir sonucu olarak değerlendirilecek, ya da ayrı bir inceleme konusu olan ilave işgücü etkisinin gerçekleştiği sonucuna bağlanacaktır.

Gerçek olan nokta şudur ki, büyük durgunluk süresince Türkiye işgücü piyasasında kadınların işgücüne katılma oranı %7,5 artış göstermiştir. Bu artış bu süreçte yaşanan iş kayıpları ve ücret azalışları ile birlikte eskiden işgücüne dahil olmayan kadınların hanehalkının gelirini devam ettirebilmek adına işgücüne dahil olmaları şeklinde açıklanabilecek ilave işgücü etkisi ile açıklanabileceği gibi, bu yönde yapılan proje ve çalışmaların bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Ancak ayrıntılı tablolardan görülebildiği üzere, aynı dönemde kadınların işsizlik oranlarında da düşüş gözlenmektedir. Bu düşüş krizden ilk etkilenen kitlenin kadınlar olduğunu ancak daha sonra işini kaybetmiş kadınların işgücüne katılma oranını değiştirmeyerek iş aramaya devam ettiklerini ve işgücüne dahil olmayan kadınların belirtilen nedenlerle iş aramaya başlayarak işgücüne katılma oranını arttırdığını göstermektedir. Bu süreçte kadınların kendi aralarındaki işsizlik oranı %15,8 düzeyine yükselmiş ancak 2011 Nisan ayında %10,9 oranına gerilemiştir. İşgücüne katılma oranının yaş gruplarına göre farklılığı da yaptığımız yorumları destekler niteliktedir.

**Tablo 3. 2009 Birinci Dönem – 2011 Birinci Dönem Kadınların Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılım Oranları**

	2009 Q1	2011 Q1	2011 Q1 - 2009 Q1		2009 Q1	2011 Q1	2011 Q1 - 2009 Q1
	İşgücüne katılma oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İŞGÜCÜNE KATILMA ORANI		İşgücüne katılma oranı %	İşgücüne katılma oranı %	İŞGÜCÜNE KATILMA ORANI
<b>15-19</b>	15,4	15,2	-0,2	<b>45-49</b>	23,6	31	7,4
<b>20-24</b>	32	35	3	<b>50-54</b>	18,4	22,1	3,7
<b>25-29</b>	32,8	37,1	4,3	<b>55-59</b>	14,4	16,9	2,5
<b>30-34</b>	33,1	36	2,9	<b>60-64</b>	11,5	13,6	2,1
<b>35-39</b>	30,7	38,1	7,4	<b>65+</b>	4,6	6	1,4
<b>40-44</b>	29,1	36	6,9	<b>Toplam</b>	23,5	27,2	3,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

[http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8). Erişim: 23.07.2011.

Büyük durgunluk süresince kadınların yaş gruplarına göre işgücüne katılma oranlarına baktığımızda en büyük farklılığın %7,4 artış ile 45 – 49 yaş ve 35 – 39 yaş arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum işgücü piyasasına yeni giren kadınların değil, işgücü

piyasası içerisinde işgücüne dahil olmayan kadınların iş aramaya başlayarak işgücü piyasasındaki statülerini değiştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu tabloda 2009 birinci dönem ile 2011 birinci dönemin temel alınmasının sebebi dönemsel benzerlik dolayısıyla mevsimsel etkilerin önemini minimumda tutmaktır. Tüm değerlendirmelerde bazı mevsimsellikler olduğu ve dönemlerin bu mevsimselliği yansıttığı görülmektedir. Her iki yılında birinci döneminin alınması bu etkinin en aza indirgenmesini sağlamak amacıyla.

Büyük durgunluk süresince işsizlik oranlarına bakıldığında 2009'un birinci çeyreğinde tavan yapan (%16,1) işsizlik oranının 2010'un birinci çeyreği ile birlikte önemli bir düşüş gösterdiği fakat kriz öncesi döneme halen dönemediği görülmektedir. İşsizliğin konjonktürel daralma dönemlerinden sonraki toparlanma aşamasında azaldığı ancak eski seviyesine dönemeyeceği, işsizliğin histeri etkisi olarak bilinen ve Avrupa'daki konjonktürel işsizliği açıklayan önemli bir olgudur<sup>6</sup>. Bu olgunun işleyişine göre krizin etkileri silinse dahi işsizlik oranlarında bir önemli bir gerileme olmayacak ve işsizliğin %10 üzerindeki bir platoya yerleşmesiyle noktadan sonra dönemlik olarak %10'un altına inmesi için yapısal bazı tedbirlerin alınması gerekecektir.

### **Küresel Kriz ve Değişen İşteki Durum**

Küresel krizin istihdama niceliksel etkileri dışında niteliksel etkileri de olmuştur. Özellikle daha önce bahsedilen tarım istihdamının artışı ve yine kriz süresince istihdamın enformelleşmesi süreci, istihdamdakilerin işteki durumundan ve özellikle kadınların durumundaki değişmeden anlaşılmaktadır.

---

<sup>6</sup> Olivier J. Blanchard – Lawrence H. Summers, “Hystereses and The European Unemployment Problem”, Nber Working Paper Series No: 1950, June 1986, s. 5.

**Tablo 4. 2008 – İkinci Dönem – 2011 Birinci Dönem Süresince Kadınların İşteki Durumu**

	Toplam İstihdam	Ücretli, Maaşlı, Yevmiyeli	%	İşveren	%	Kendi Hesabına	%	Ücretsiz Aile İşçiliği	%
2008 - Q2	5.918	3.061	51,72	79	1,33	630	10,65	2.147	36,28
2008 - Q3	5.955	2.934	49,27	86	1,44	629	10,56	2.307	38,74
2008 - Q4	5.546	3.029	54,62	86	1,55	614	11,07	1.817	32,76
2009 - Q1	5.188	2.794	53,86	79	1,52	709	13,67	1.607	30,98
2009 - Q2	6.044	3.051	50,48	75	1,24	797	13,19	2.120	35,08
2009 - Q3	6.194	3.001	48,45	72	1,16	732	11,82	2.389	38,57
2009 - Q4	6.047	3.146	52,03	82	1,36	755	12,49	2.063	34,12
2010 - Q1	5.919	3.094	52,27	72	1,22	811	13,70	1.942	32,81
2010 - Q2	6.682	3.345	50,06	80	1,20	852	12,75	2.404	35,98
2010 - Q3	6.636	3.247	48,93	84	1,27	797	12,01	2.507	37,78
2010 - Q4	6.460	3.350	51,86	94	1,46	834	12,91	2.182	33,78
2011 - Q1	6.436	3.375	52,44	82	1,27	833	12,94	2.146	33,34

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

[http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8). Erişim: 23.07.2011.

Büyük durgunluk süresince kadınların işteki durumlarında yaşanan en büyük değişim, ücretli istihdamının sınırlı sayıda artış göstermesi fakat kendi hesabına çalışmanın önemli bir oranda artmasıdır. Daha önce incelenen verilerden görüldüğü üzere kadınların işgücüne katılma oranlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. Bununla beraber Tablo 4'ten görüldüğü üzere kadınların ücretli istihdamında yüksek bir artış gözlenmezken, ücretsiz aile işçiliği neredeyse hiç değişiklik göstermemiş ve istihdamdaki payını korumuş ancak kendi hesabına çalışma yaklaşık 200.000 kişilik bir artış göstermiştir. Bu sonuç da, kadınların kriz süresince işgücü piyasasına giriş yaptıklarını ve işgücüne katılma oranını arttırdıklarını istihdamdaki varlıklarını ise kendi hesabına çalışma şekline dönüştürdüklerine işaret etmektedir. Bu değişim istihdamın artışı açısından olumlu olarak yorumlanabilecekken, kendi hesabına çalışmanın enformellik ve kayıtdışılık yansıması açısından istihdam kalitesi anlamında olumsuz gelişmelerdir.

Kendi hesabına çalışılan işler, ücretlerin doğrudan üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen kara bağlı olan işler olarak tanımlanmaktadır<sup>7</sup>. Bu tip istihdam biçimi krizden ilk etkilenebilecek ve daha hassas olarak adlandırılan genellikle küçük ölçekli firmaları kapsayan bir istihdam biçimidir. Ancak kadınların kriz süresince bir çare olarak kendi hesabına

<sup>7</sup> International Classification of Status in Employment, (ICSE 93), <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/class/icse.htm>, Erişim: 24.07.2011.



çalışmaya yönlendirmeleri ve bu anlamda işgücüne katılım oranının artması olumlu bir neticedir. Kendi hesabına çalışmanın hassas yapısı krizden sonraki dönemde geliştirilerek gerekli kredi imkanları ve teknolojik bilgi ile daha olumlu sonuçlara da yol açabilecek bir yapıdadır.

Kadınların işgücü piyasasına girişleri yukarıda belirtilen şekilde büyük durgunluk süresince değişim göstermiştir. Ancak kendi hesabına çalışmanın hassas çekinceli yapısı gibi bir diğer olgu da kadınların genellikle kayıtdışı süren istihdam biçimleridir.

**Tablo 5. 2011 Birinci Dönemde Kadınların İşteki Durumlarına Göre Kayıtlılık Durumu**

	Kayıtlı Değil	%	Kayıtlı	%	Toplam
Ücretli veya maaşlı	836	24,77	2.540	75,26	3.375
İşveren	19	23,17	62	75,61	82
Kendi hesabına	754	90,52	79	9,48	833
Ücretsiz aile işçisi	2.017	93,99	129	6,01	2.146
<b>Toplam</b>	<b>3.626</b>	<b>56,34</b>	<b>2.810</b>	<b>43,66</b>	<b>6.436</b>

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı İşgücü İstatistikleri.

[http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb\\_id=25&ust\\_id=8](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8). Erişim: 23.07.2011.

Tablo 5'ten görüldüğü üzere bu süreçte artış gösteren bir istihdam biçimi olarak kendi hesabına çalışmanın kayıtlılık ile ilişkisi oldukça kötüdür. 2011 Yılı'nın ikinci dönem verilerine göre kendi hesabına çalışan kadınların %90'ı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmadan istihdam edilmektedir. Bu durum küçük, istihdam sağlamayan, enformellik ile ilişkisi çok yoğun ve kayıtdışı bir istihdam profilini yansıtmaktadır. Bu durumdan daha kötüsü, istihdamdaki her üç kadından birinin işteki durumu olan ücretsiz aile işçiliğinin kayıtdışılık durumunun daha kötü olmasıdır. Ücretsiz aile işçisi kadınların %94'ü kayıtdışıdır. Kadınların işgücü piyasasındaki kayıtlılık durumu oldukça kötüdür. Çalışan iki kadından birisi kayıtdışı istihdam edilmekte veya kendi nam ve hesabına kayıtdışı çalışmaktadır.

## **Sonuç**

Yüzyılın en büyük krizi olarak tanımlanan ve tüm dünyada istihdam krizine dönüştüğü görünen büyük durgunluk olanca hızıyla etkisini sürdürmektedir. Krizin ikinci dip yapma olasılığı, krizi bugüne kadar bazı önlemlerle geçiştirebileceğini düşünenleri bile kaygılandırmaktadır. Krizin işgücü piyasasına etkileri sanıldığından daha derin olabilecek

seviyededir. Kriz süresince ekonomi ve işgücü piyasasına ilişkin alınan önlemler işlevsel olarak görünmektedir ancak aylık istatistiklerde mevsimsel etkilerden dolayı iyileşmeler gözlenirse de, dönemlik istatistiklerde hala kriz öncesine dönülemediği görülmektedir.

Krizin atlatılmasında lokomotif rolü üstlenen iç tüketimde frene basılması ve cari açığın sürdürülemez noktaya gelmesi, zaten aksak işleyen işgücü piyasası için tehlike çanlarının daha yakından duyulmasını sağlamaktadır. Krizin %10'un üstüne taşıdığı ve bu platoya yerleştirdiği işsizlik oranı, toparlanma gösterse de bu toparlanmanın niteliği de sorgulanmaktadır<sup>8</sup>. Bu dönemde sağlanan istihdam artışının sınırlı bir kısmının tarım dışı sektörlerde olması ve yaratılan istihdamda da tarım istihdamına has olumsuz özelliklerin sıkça gözlenmesi toparlanmanın etkilerinin sınırlı olacağını göstermektedir.

Kadınların işgücü piyasasına kendi hesabına çalışan olarak, kayıtdışı şekilde girişi kriz süresince tahammül edilebilir bir olgu iken, krizin daha da derinleşmesi sonucu toplumsal etkileri daha büyük olabilecek niteliktedir. Kriz süresince kadınların işgücüne katılma oranının önemli ölçüde artması ise gözlenen olumlu neticelerdendir ve işgücü piyasasındaki gelişmelerin takip edilerek ilave işçi etkisinin ne kadar süre ve hangi şiddette süreceğini merak ettirmektedir.

Küresel krizin işgücü piyasasındaki etkilerine yönelik alınan önlemler çok daha kötü sonuçların ortaya çıkmasını engelleyici niteliktedir ancak ortaya çıkan sonuçlar ve küresel krizin rotası endişe etmeyi gerektirecek niteliktedir. Bu anlamda işgücü piyasasına ilişkin yapısal önlemlerin alınması ve pasif karakterli krizin sonuçlarını önlemeye yönelik tedbirler yerine iş yaratmaya ve istihdam odaklı büyümeye yönelik ekonomik politikalara ve istihdam arttırıcı aktif nitelikli politikalara başvurmak gerekmektedir. İstihdamın giderek zor bulunan bir meta haline dönüşmesi ve istihdamın toplumla kurulan bağdaki azalan rolü, bu politikalardan beklentilerin sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, istihdam ve işgücü piyasasındaki olumsuz gelişmeler sadece ekonomik değil sosyal sorunların da ateşleyicisi olabilmektedir.

---

<sup>8</sup> Sarp Kalkan, "Toparlanmanın üçte biri tamam ama bir problemimiz var",Tepav Politika Notu 2011 Ocak, s.2.

## **Kaynaklar**

Erinç Yeldan, “Büyük Durgunluk Sürerken”, Cumhuriyet Gazetesi, Ekonomi Politik Köşesi, 29.06.2011.

ILO, The Global Crises: Causes, Responses and Challenges, International Labor Office Geneva, 2011.

International Classification of Status in Employment, (ICSE 93), <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/class/icse.htm>, Erişim: 24.07.2011.

İzzettin Önder, “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2009 – 42.

Olivier J. Blanchard – Lawrence H. Summers, “Hystereses and The European Unemployment Problem”, Nber Working Paper Series No: 1950, June 1986.

Sarp Kalkan, “Toparlanmanın üçte biri tamam ama bir problemimiz var”, Tepav Politika Notu 2011 Ocak.

Seyhan Erdoğan, “Küresel Krizin İstihdama Etkileri ve Kriz Karşıtı İşgücü Piyasası Önlemleri”, Memleket Siyaset Yönetim, 2010 – 12.

Türkiye İhracatçılar Meclisi İstatistikleri, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, Erişim: 24.07.2011.